

Зорина Я. Шацька*

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ ТА ЇХ РОЛЬ В СИСТЕМІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

В статті визначено сутність поняття «недержавний пенсійний фонд», як суб'єкта недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Узагальнено види недержавних пенсійних фондів, до яких віднесено: відкриті; корпоративні; професійні фонди. Доведено, що недержавні пенсійні фонди відіграють важливу роль в системі пенсійного забезпечення України, особливо в умовах її реформування та загострення проблеми демографічного старіння населення. Визначено роль недержавних пенсійних фондів в системі пенсійного забезпечення України, яка полягає у тому, що вони є джерелом доповнення до солідарної пенсії; інвестиційним потенціалом для вкладника; захисним механізмом для вкладника від недоотримання або втрати пенсії шляхом диверсифікації ризиків; фінансовими посередниками між тими, хто має надлишкові кошти та тими, хто їх потребує; інструментом для накопичення; соціальним забезпеченням для роботодавців і працівників; забезпечують незалежність від державної політики; правове регулювання та контроль; сприяють поліпшенню рівня життя пенсіонерів у майбутньому; забезпечують інвестування на фондовому ринку. Визначено ТОП-10 провідних недержавних пенсійних фондів та їх територіальне розміщення і Україні за 2023 р. Узагальнено відмінності між державним та недержавним пенсійними фондами. Проаналізовано основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів України за період 2015-2023 р.р. Доведено, що за цей період діяльність недержавних пенсійних фондів є в Україні є успішною, про що свідчить зростання проаналізованих показників.

Ключові слова: пенсійне забезпечення; державний пенсійний фонд; недержавний пенсійний фонд; діяльність недержавних пенсійних фондів; пенсія.

Табл.3. Рис. 1. Літ. 12.

DOI: 10.32752/1993-6788-2025-1-284-161-168

Zoryna Y. Shatska

NON-STATE PENSION FUNDS AND THEIR ROLE IN THE PENSION SECURITY SYSTEM OF UKRAINE

The article defines the essence of the concept of "non-state pension fund" as a subject of non-state pension provision in Ukraine. The types of non-state pension funds are summarized, which include: open; corporate; professional funds. It is proven that non-state pension funds play an important role in the pension system of Ukraine, especially in the context of its reform and the aggravation of the problem of demographic aging of the population. The role of non-state pension funds in the pension system of Ukraine is determined, which is that they are a source of supplement to the solidarity pension; investment potential for the depositor; a protective mechanism for the depositor against underpayment or loss of pension through risk diversification; financial intermediaries between those who have excess funds and those who need them; a tool for accumulation; social security for employers and employees; provide independence from state policy; legal regulation and control; contribute to improving the standard of living of pensioners in the future; provide investment in the stock market. The TOP-10 leading non-state pension funds and their territorial distribution in Ukraine for 2023 have been determined. The differences between state and non-state pension funds have been summarized. The main indicators of the activities of non-state pension funds in Ukraine for the period 2015-2023 have been analyzed. It has been proven that during this period the activities of non-state pension funds in Ukraine have been successful, as evidenced by the growth of the analyzed indicators.

* Kyiv National University of Technologies and Design. Ukraine.

Keywords: *pension provision; state pension fund; non-state pension fund; activities of non-state pension funds; pension.*

Peer-reviewed, approved and placed: 04.02.2025.

Постановка проблеми. Проблема пенсійного забезпечення в Україні залишається однією з найбільш актуальних, оскільки демографічні зміни в напрямі збільшення кількості людей похилого віку спричиняють зростання навантаження на солідарну пенсійну систему та економічні виклики, що ставить під загрозу стабільність державного пенсійного забезпечення. У цих умовах розвиток недержавного пенсійного забезпечення, зокрема діяльність недержавних пенсійних фондів (НПФ), набуває особливої важливості.

Недержавні пенсійні фонди відіграють ключову роль у формуванні додаткових джерел пенсійного доходу громадян, що сприяє підвищенню їх добробуту після виходу на пенсію. Вони дозволяють розширити можливості накопичення пенсійних коштів, знизити фінансове навантаження на державний бюджет та стимулювати розвиток ринку капіталу через інвестування в економіку. Розвиток НПФ є також важливим у контексті впровадження другого рівня пенсійної системи (обов'язкового накопичувального страхування), що передбачено пенсійною реформою в Україні. Аналіз ефективності роботи НПФ, механізмів їх регулювання та потенційних ризиків є необхідним для розробки стратегій покращення функціонування пенсійної системи України. Таким чином, дослідження ролі та особливостей діяльності недержавних пенсійних фондів є актуальним для підвищення економічної стабільності та розвитку фінансового сектору економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема зменшення дефіциту державного пенсійного фонду шляхом розвитку недержавного пенсійного забезпечення, основою якого є недержавні пенсійні фонди, широко обговорюється в наукових колах. Дослідження особливостей діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні присвячено праці таких провідних вітчизняних науковців, як: Александрова Г. М., Бачинська О. В., Борисюк О. В., Дацюк-Томчук М. Б., Демчук І. В., Жмурко Н. В., Звірко А. О., Кравчук О. М., Левкевич А. Ю., Пузаненко О. О., Романова Т. В., Сиротюк Ю. В. та багато інших. Попри значний науковий доробок з зазначеної проблематики, з удосконаленням пенсійного законодавства в Україні змінюється роль та особливості діяльності недержавних пенсійних фондів, що потребує подальших поглиблених досліджень.

Метою дослідження ролі та особливостей діяльності недержавних пенсійних фондів в системі пенсійного забезпечення України.

Основні результати дослідження. Недержавний пенсійний фонд (НПФ) – один з видів пенсійного забезпечення. Внесок в нього можна розглядати як інвестицію, яка окупиться по досягненню вкладником встановленого у договорі пенсійного віку [5]. Недержавні пенсійні фонди почали створюватися в Україні з 2004 року.

НПФ бувають трьох видів:

1. Відкриті. Учасниками відкритих НПФ можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи. Внески на користь учасників можуть здійснювати як фізичні, так і юридичні особи.

2. Корпоративні. В корпоративних НПФ учасниками може бути одна або кілька юридичних осіб-роботодавців.

3. Професійні. В професійних НПФ учасниками фонду можуть бути організації роботодавців, їх об'єднання, об'єднання громадян, професійні спілки, їх об'єднання або фізичні особи, пов'язані за родом професійної діяльності, зазначеної в статуті фонду [5].

Недержавні пенсійні фонди відіграють важливу роль в системі пенсійного забезпечення України, особливо в умовах її реформування та загострення проблеми демографічного старіння населення:

1. Джерело доповнення до солідарної пенсії. Недержавні пенсійні фонди є додатковим інструментом для забезпечення громадян пенсійними виплатами, що дозволяє доповнювати державну пенсію. Оскільки розмір пенсії за рахунок солідарної системи може бути невеликим, НПФ створюють можливість для накопичення додаткових коштів на старість.

2. Інвестиційний потенціал для вкладника. Однією з ключових функцій НПФ є інвестування коштів вкладників. Пенсійні фонди залучають кошти приватних осіб та роботодавців, а потім інвестують їх в різні активи – облігації, акції, нерухомість тощо. Це дозволяє НПФ отримувати доходи, які в подальшому виплачуються вкладникам як частина пенсійних виплат.

3. Захист вкладника від недоотримання або втрати пенсії шляхом диверсифікації ризиків. НПФ допомагають знизити залежність від державних пенсійних виплат, що можуть змінюватися залежно від економічної ситуації та політичних рішень в країні. Вони надають додаткову стабільність для осіб, які бажають забезпечити собі більш комфортне пенсійне життя.

4. Виступають фінансовими посередниками між тими, хто має надлишкові кошти, та тими, хто їх потребує [10].

5. Створення інструментів для накопичення. НПФ пропонують вкладникам різні варіанти пенсійних планів, що дозволяють індивідуально планувати пенсійні виплати. Це може включати як обов'язкові, так і добровільні внески. Зазначимо, що саме добровільний характер цих фондів дозволяє людям вибирати найкращі умови для свого фінансового майбутнього. НПФ сприяють підвищенню економічного добробуту населення [3].

6. Соціальне забезпечення для роботодавців і працівників. Для підприємств НПФ є важливим інструментом соціального забезпечення своїх працівників. Пенсійні програми, пропонувані НПФ, можуть бути частиною трудових угод, що підвищує соціальну відповідальність підприємства та створює додаткову мотивацію для працівників.

7. Незалежність від державної політики. Оскільки недержавні пенсійні фонди не залежать від державних трансфертів і фінансування, вони можуть бути менш уразливими до бюджетних криз і змін у пенсійній політиці в країні. Це надає додаткову впевненість для людей, що обирають вкласти свої кошти саме в НПФ.

8. Правове регулювання та контроль. В Україні діяльність НПФ регулюється законодавчо, що забезпечує високий рівень захисту прав вкладників. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку

контролює діяльність таких фондів, що дозволяє забезпечити прозорість та ефективність їх функціонування.

9. Поліпшення рівня життя пенсіонерів у майбутньому повинно дати важливий ефект політичної стабілізації, адже за економічної забезпеченості однієї з найбільш занепокоїеної частини електорату, якою нині є пенсіонери, стане менше підстав для політичних спекуляцій за допомогою популістських методів, спрямованих на обіцянки постійного підвищення державних пенсій в будь-яких розмірах [2].

10. Інвестування на фондовому ринку. НПФ є одним з найбільших інституціональних інвесторів на фондовому ринку України [2].

Станом на 31.12.2023 р. в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 63 НПФ та 18 адміністраторів НПФ. У 2023 році порівняно з 2022 роком кількість зареєстрованих НПФ в Україні залишилася на рівні 63 суб'єкта, з яких 56 діючих недержавних пенсійних фондів [6].

ТОП-10 провідних недержавних пенсійних фондів України за 2023 р. наведено в табл. 1

Таблиця 1. ТОП-10 провідних недержавних пенсійних фондів України за 2023 р., побудовано на основі [11, 12]

Назва НПФ	Чиста вартість активів (млн грн)	Сума пенсійних внесків (млн грн)	Кількість учасників (тис. осіб)
Емерит-Україна	171,2	66,7	70,8
Приват Фонд	161,6	107,2	49,1
ОТП Пенсія	148,5	52,3	45,1
Фармацевтичний	117,4	67,6	1,3
Династія	69,9	4,4	40
Всі	63,6	56,5	55
Україна	54,6	44,4	4,5
Соціальний стандарт	42,6	26,4	4,3
Український пенсійний фонд	40,1	0,8	0,4
Соціальна перспектива	31,6	12,6	14,7

Загалом чиста вартість активів ТОП-10 недержавних пенсійних фондів України за 2023 рік становить 901,1 млн грн, а сума накопичених в них пенсійних внесків становить 377,9 млн грн. До ТОП-10 недержавних пенсійних фондів України долучилося 285, 2 тис осіб. Лідируючі місця рейтингу займає фонд ПАТ «Укртелеком» («Емерит-Україна»), а також дві банківські установи – «Приват Фонд» та ОТП «Пенсія».

Територіально недержавні пенсійні фонди розміщені у великих містах різних регіонів України (рис. 1).

Діяльність НПФ в Україні регламентується Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1058-IV [8]. Окрім того, прийнято ряд нормативно-правових актів, якими встановлені правила і вимоги при провадженні діяльності з недержавного пенсійного забезпечення, умови функціонування та розвитку НПФ та їх адміністрування у ході впровадження пенсійної реформи в Україні, а саме:

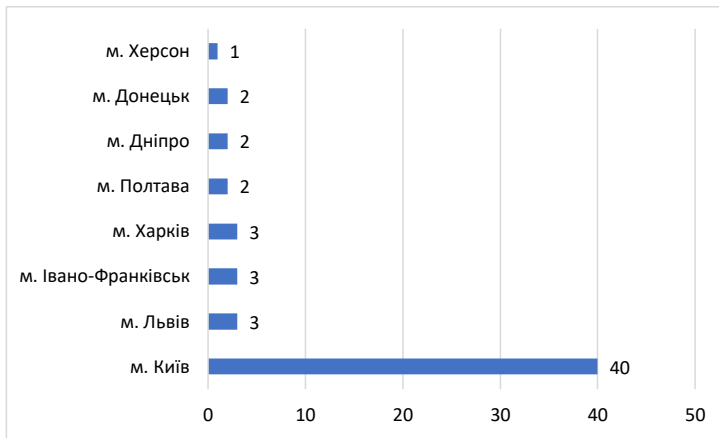

Рис. 1. Територіальне розміщення НПФ за регіонами України за 2023 р., побудовано автором за [6]

Проект змін до розпорядження від 27.02.2007 р. № 6869 «Про внесення змін до Положення про подання адміністратором недержавного пенсійного фонду звітності з недержавного пенсійного забезпечення» та до нормативно-правових актів, які мають на меті встановлення єдиного підходу до облікових процесів в системі недержавного пенсійного забезпечення, зокрема розрахунку чистої вартості одиниці пенсійних внесків адміністраторами, що дозволить покращити контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення [7].

Розпорядження від 18.01.2007 р. № 6662 «Про затвердження Вимог до формату передачі даних системи персоніфікованого обліку учасників недержавних пенсійних фондів» щодо впорядкування процедури передачі системи персоніфікованого обліку учасників недержавних пенсійних фондів, що сприятиме належному виконанню адміністраторами недержавних пенсійних фондів покладених на них функцій при передачі даних щодо учасників пенсійного фонду [7].

Відмінності між державним та недержавним пенсійними фондами в Україні полягають у (табл. 2):

За період 2015-2023 р.р. діяльність НПФ в Україні значно активізувалася. За 8 років діяльності НПФ в Україні кількість укладених пенсійних контрактів зросла на 70,8% з 55,7 тис. одиниць у 2015 р. до 96,6 тис. одиниць у 2023 р. Загальна кількість учасників НПФ збільшилась на 4,14% з 849,6 тис. осіб у 2015 р. до 886,3 тис. осіб у 2023 р. Загальна вартість активів НПФ зросла на 116,1% з 2262,9 млн грн у 2015 р. до 4889,8 млн грн у 2023 р. За аналізований період загальні пенсійні внески збільшилися на 67,9% з 1812,8 млн грн у 2015 р. до 3043,2 млн грн у 2023 р., у тому числі від фізичних осіб зросли на 746,2%, фізичних осіб-підприємців – на 50%, юридичних осіб – 32,2%. За цей же період обсяг пенсійних виплат зріс на 255,5% з 467,4 млн грн у 2015 р. до

1661,7% у 2023 р., а кількість учасників, що отримують пенсійні виплати зросла на 20,1% з 78,1 тис. осіб у 2015 р. до 93,8 тис. осіб у 2023 р.

Таблиця 2. Відмінності між державним та недержавним пенсійними фондами, побудовано на основі [5]

Показники	2015 р.	2023 р.	Темп приросту 2023/2015	
			абс.	%
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	55,7	96,9	+41,2	+70,8
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	849,6	886,3	+36,7	+4,14
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2262,9	4889,8	+2626,9	+116,1
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	1812,8	3043,2	+1230,4	+67,9
у тому числі:				
- від фізичних осіб	72,9	616,9	+544,0	+746,2
- від фізичних осіб – підприємців	0,2	0,3	+0,1	+50,0
- від юридичних осіб	1739,7	2299,6	+559,9	+32,2
Пенсійні виплати, млн. грн.	467,4	1661,7	+1194,3	+255,5
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	78,1	93,8	+15,7	+20,1
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1184,9	4088,5	+2903,9	+245,1
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	1002,1	3403,8	+2401,1	+239,7
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	182,8	684,7	+501,9	+274,6

За період 2015–2023 р.р. прибуток від інвестування активів НПФ зріс на 239,7% з 1002,1 млн грн у 2015 р. до 3403,8 млн грн у 2023 р., а сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів збільшилася на 274,6% з 182,8 млн грн у 2015 р. до 684,7 млн грн у 2023 р.

На сьогодні, недержавний пенсійний фонд – це найбільш надійний спосіб забезпечити пенсійні виплати, окрім державного пенсійного забезпечення, оскільки відповідно до законодавства України недержавний пенсійний фонд не може бути оголошеним банкрутом [9]. Роботу НПФ контролюють такі державні органи, як: Нацбанк; Нацкомісія з цінних паперів та фондового ринку; Нацкомісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Висновки. Отже, недержавні пенсійні фонди займають важливе місце в пенсійній системі України, виконуючи функції додаткового фінансового забезпечення для громадян, створення інструментів для накопичення пенсії, інвестування коштів та зниження фінансових ризиків в умовах економічної нестабільності. Враховуючи значну роль діяльності НПФ на фінансовому ринку їх подальший розвиток є важливою складовою подальшої пенсійної реформи в Україні.

1. Александрова Г. М. Проблемні питання фінансового стану недержавних пенсійних фондів: досвід зарубіжних країн та України. Економіка і суспільство. 2016. Вип. №2. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/89.pdf

2. Бачинська О. В., Кравчук О. М. Роль недержавних пенсійних фондів у системі пенсійного забезпечення. Вісник Хмельницького національного університету. 2010. № 2. Т. 2. С.177-182. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_2_2/pdf/177-182.pdf

3. Борисюк О. В., Дашук-Томчук М. Б., Звірко А. О., Демчук І. В. Роль недержавних пенсійних фондів у забезпечення соціально-економічного розвитку України. *Modern Economics*. 2022. № 32(2022). С. 16-23. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V32\(2022\)-02](https://doi.org/10.31521/modecon.V32(2022)-02).
4. Жмурко Н. В., Левкевич А. Ю. Роль недержавного пенсійного забезпечення як елементу фінансового ринку України. *Регіональна економіка та управління*. 2017. №2(15). URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/709908.pdf>
5. Недержавний пенсійний фонд в Україні. URL: <https://minfin.com.ua/ua/invest/npf/>
6. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2022. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/npf_4_kv-2023.pdf
7. Про ефективність та координацію діяльності з державного регулювання та нагляду за ринком фінансових послуг у галузі недержавного пенсійного забезпечення. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. Розпорядження 28.08.2008 № 1032 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1032486-08#Text>
8. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: закон України від 9 лип. 2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення 01.03.2024)
9. Романова Т. В., Пузаненко О. О. Недержавні пенсійні фонди: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні. *Інвестиції: практика, досвід*. 2012. №22. URL: http://www.invest-plan.com.ua/pdf/22_2012/15.pdf
10. Сиротюк Ю. В. Роль недержавних пенсійних фондів на фінансовому ринку України. *Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (економіка, право)*. 2013. Вип. 2. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znpiyua_2013_2_8.pdf
11. ТОП-10 недержавних пенсійних фондів за результатами їх діяльності – аналіз УААПФ [Електронний ресурс]. URL: <http://www.vseswit.com.ua/ua/news/439.html>.
12. ТОП-10 недержавних пенсійних фондів: довіряти чи ризикувати. *Upinvest*. URL: <https://upinvest.ua/news/all/top-10-negosudarstvennykh-pensionnykh-fondov-doveryat-ili-riskovat>

-
1. Aleksandrova, G. M. (2016). Problematic issues of the financial condition of non-state pension funds: experience of foreign countries and Ukraine. *Economy and Society*. Issue. №2. https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/89.pdf
 2. Bachynska, O. V. and Kravchuk, O. M. (2010). The role of non-state pension funds in the pension system. *Bulletin of Khmelnytsky National University*. No. 2. T. 2. P. 177-182. http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_2_2/pdf/177-182.pdf
 3. Borysyuk, O. V. and Datsyuk-Tomchuk, M. B. and Zvirko, A. O. and Demchuk, I. V. (2022). The role of non-state pension funds in ensuring the socio-economic development of Ukraine. *Modern Economics*. No. 32(2022). P. 16-23. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V32\(2022\)-02](https://doi.org/10.31521/modecon.V32(2022)-02).
 4. Zhmurko, N. V. and Levkevych, A. Yu. (2017). The role of non-state pension provision as an element of the financial market of Ukraine. *Regional Economics and Management*. No. 2(15). <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/709908.pdf>
 5. Non-state pension fund in Ukraine. <https://minfin.com.ua/ua/invest/npf/>
 6. Results of the development of the non-state pension system as of 12/31/2022. https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/npf_4_kv-2023.pdf
 7. On the effectiveness and coordination of activities on state regulation and supervision of the financial services market in the field of non-state pension provision. State Commission for Regulation of Financial Services Markets of Ukraine. Order of 28.08.2008 No. 1032. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1032486-08#Text>
 8. On mandatory state pension insurance: Law of Ukraine dated July 9, 2003 No. 1058-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
 9. Romanova, T. V. and Puzanenko, O. O. (2012). Non-state pension funds: current state and development prospects in Ukraine. *Investments: practice, experience*. No. 22. http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2012/15.pdf
 10. Syrotuk, Yu. V. (2013). The role of non-state pension funds in the financial market of Ukraine. *Collection of scientific works of the Irpin Financial and Legal Academy (economics, law)*. Issue 2.

http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znpifyua_2013_2_8.pdf

11. TOP-10 non-state pension funds based on the results of their activities – analysis of the UAAPF [Electronic resource]. <http://www.vsesvit.com.ua/ua/news/439.html>.

12. TOP-10 non-state pension funds: trust or risk. Upinvest. <https://upinvest.ua/news/all/top-10-negosudarstvennykh-pensionnykh-fondov-doveryat-ili-riskovat>